



fe

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”
Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”
Titlul proiectului: „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”
Beneficiar: Academia Română.
Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077
Sesiunea Științifică „Egalitate de șanse în spațiul cultural european”
26 iunie 2015
Secțiunea: *Literatură-Lingvistică*

VOCEA EVEI ÎN VECHILE SCRIERI ROMÂNEȘTI¹

Emanuela Timotin
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

Intervenția mea urmărește personajele și contextul care reprezintă motorul, extrem de îndepărtat, al discuției de azi despre egalitatea de șanse: este vorba despre Adam și Eva, despre preeminența lui Adam, din a cărui coastă a fost creată Eva, și despre păcatul originar, comis de primii oameni, la îndemnul Evei. Cele două evenimente – crearea Evei din coasta lui Adam și desemnarea ei drept principal inițiator al actului de nesupunere în urma căruia protopărinții au fost alungați din rai – sunt principalele considerente pentru care, o lungă perioadă, femeilor, urmașe ale Evei, li s-a atribuit adesea un rol marginal, de actori minori, cel puțin de către discursul istoric sau literar oficial.

Prezentarea de azi se înscrie într-un proiect de cercetare postdoctorală care urmărește să recompună tradiția religioasă și literară privitoare la Adam și Eva în cultura română veche, pornind de la interpretările acestor figuri în diferite tipuri de texte românești, tipărite și manuscrise, în proză sau în versuri, datând din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea (*Adam și Eva în literatura română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea). Texte canonice, scrieri apocrife și credințe populare*). Voi încerca să recompun o parte a credințelor despre Eva care au circulat în spațiul românesc în perioada amintită analizând aici cuvintele Eva. Voi asculta așadar „vocea Evei”, în condițiile în care în literatura europeană, până în epoca modernă, vocile feminine se fac rar auzite. Voi analiza mai multe tipuri de scrieri, dintre care unele sunt inedite.

¹ Această prezentare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.



UNIUNEA EUROPEANĂ



GUVERNUL ROMÂNIEI



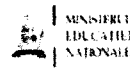
je



Fondul Social European Instrumente Structurale

POSDRU 2007-2013

2007-2013



MIPISTRU
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE



ACADEMIA ROMÂNĂ

1. „Vocea Evei” se face puțin auzită în capitolele din *Geneză* (1,26 – 5,5) care descriu crearea primilor oameni, păcatul și izgonirea lor din rai. Practic, ea are doar trei intervenții directe. Întâi, îi răspunde șarpelui, care vrea să afle interdicțiile comunicate de Dumnezeu oamenilor:

„Și șarpele... zise cătră muiare: ‘căce porânci voao Domnedzeu să nu mâncați de tot lemnul raiului?’ Că-i răspunse muierea: ‘den plodul pomilor ce sânt în raiu mâncăm, însă den plodul pomului ce iaste în mijlocul raiului porâncit-au noao Domnezeu să nu mâncăm și să nu atingem el, să cumva nu murim’” (*Gen 3, 1-3; Palia de la Orăștie*, 1582, ed. V. Pamfil, București, 1968, p. 18).

De asemenea, îi răspunde lui Dumnezeu, care o întreabă de ce i-a călcat porunca:

„Și dzise Domnul Domnezeu cătră muiare: ‘căce ai făcut aceeaia? Ea zise: ‘șarpele celui-mă și mâncai’” (*Gen 3, 13; ibid.*, p. 19-20).

În sfârșit, atunci când îl naște pe Cain, Eva îi spune lui Adam:

„Și Adam conosci muierea lui Eva și fu târoasă și născu pre Cain și zise: ‘dobândi omul pre Domnul’” (*Gen 4, 1; ibid.*, p. 21).

Fragmentele trebuie urmărite în toate traduceri românești ale *Bibliei*, pentru a evalua în ce măsură ele erau suficient de clare sau dacă aveau detalii particulare. Comparația lor arată că între ele sunt mici diferențe de acest gen. Iată, de exemplu, fragmentele corespunzătoare din *Biblia de la București*, din 1688:

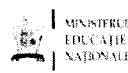
.....zise șarpele cătră muiare: ‘ce că au zis Dumnezeu să nu mâncați den tot lemnul grădinii?’ Și zise muiarea: ‘Den roada lemnului grădinii vom mânca, iară den roada lemnului ce iaste în mijlocul grădinii au zis Dumnezeu: ‘Să nu mâncați dentr-însul, nici să vă atingeți de dânsul, pentru ca să nu muriți’” (*Gen 3, 1-3; Biblia de la București*, 1688, p. 2).

„Și zise Dumnezeu muiarii: ‘Ce ai făcut aceasta? Și zise muiarea: ‘Șarpele m-au amăgit și am mâncat’” (*Gen 3, 13; ibid.*, p. 3).

„Și Adam cunoscu pre Eva, muiarea lui, și, zămislind, născu pre Cain și zise: ‘Agoniiu om prin Dumnezeu’” (*Gen 4, 1; ibid.*, p. 3)



fe



Iată și fragmentele din traducerea Bibliei după *Vulgata*, înfăptuită la îndemnul lui Petru Pavel Aron în 1760-1761:

„Iară și șerpele... au zis către muiare: 'Pentru ce v-au poruncit Dumnezeu să nu mâncați din tot pomul raiului'. Căruia i-au răspuns muiare: 'Din rodu pomilor carii sânt în raiu mâncăm, iară din rodu pomului carele iaste în mijlocul raiului ne-au poruncit noao Dumnezeu să nu mâncăm și să nu ne atingem de el, ca nu cumva să murim'" (*Gen 3, 1-3*);

Și au zis Domnul Dumnezeu către muiare: 'Pentru ce ai făcut aceasta?' Carea au răspuns: „Șerpele m-au înșelat și am mâncat" (*Gen 3, 13*);

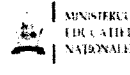
Iară Adam au cunoscut pre Eva, muiare-sa, carea au zămislit și au născut pre Cain, zicând: 'Moștenit-am om prin Dumnezeu'" (*Gen 4, 1*).

Am citat, pentru economie, doar din trei traduceri românești ale fragmentului din *Geneză*, dar în lucrarea finală voi prezenta, de asemenea, fragmentele corespunzătoare din traducerea din 1795 a *Bibliei* de la Blaj, precum și din cărțile de cult numite *Parimiar* și *Triod*, care valorifică adesea traduceri diferite de cele existente în *Bibliile* din epocă. *Parimiarele* românești au circulat în manuscris, în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea, fiind conservate în șapte codice, dintre care șase sunt păstrate la Biblioteca Academiei din București (ms. 1155; 1317; 1576; 3052; 5025; 5049) și un al șaptelea, cel mai vechi, datând din prima jumătate a veacului al XVII-lea, în Brașov (ms. 36, Biblioteca Muzeului „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului). Li se adaugă un *Parimiar* tipărit în Iași, în 1683, de mitropolitul Dosoftei. La sfârșitul secolului al XVII-lea, *Parimiarele* cad în desuetudine, cuprinsul lor fiind preluat de alte cărți de cult. Fragmentul din *Geneză* care mă interesează este preluat în cartea numită *Triod*, care se tipărește în română din 1731 (*Triod*, Râmnic 1731; CRV 204). Apariția fragmentelor despre protopărinți în aceste cărți de cult este, dintr-un punct de vedere, mai importantă decât prezența sa în traducerile biblice, întrucât cărțile de cult erau citite și utilizate în biserică.

2. Vocea Evei se aude mult mai pregnant în apocriful *Viața lui Adam și a Evei*, singurul apocrif consacrat exclusiv figurilor protopărinților, care narează viața primilor oameni, povestită fie de Eva, fie de Adam, când acesta, aflat pe patul de moarte, este înconjurat de întreaga sa familie. Apocriful este conservat în opt miscelanee păstrate în Biblioteca Academiei Române din București (ms. 469, f. 384^r–407^r; ms. 938, f. 347^r–350^r; ms. 1255, f. 18^{r-v}; ms. 2158, f. 9^r–12^r; ms. 3275, f. 1^r–3^v; ms. 3813, f. 91^r–101^v; ms. 5054, f. 101^r–106^v; ms. 5299, f. 1^r–6^r). Manuscrisele datează din secolele al XVII-lea – al XIX-lea și ilustrează două traduceri distincte ale unor originale slavone.



fe



UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

În apocrif, Evei îi revine rolul de narator principal, atunci când este rugată de familia sa, adunată cu ocazia îmbolnăvirii lui Adam, să povestească viața lor. Ea își amintește întâi de stăpânirea lor asupra raiului: „{s}ă sui Dunnedău în {ce}ri, iară ce era în rai biruiam tot noi. Și fără zisa lui Adam și a mea, toate fierile și gadinele și dobitoacele nu cuteza să îmble sau să pască ceva până nu ziceam noi lor” (ms. 469, 386^v). De asemenea, ea precizează că diavolul s-a apropiat de ei „luminos ca un înger” (ms. 469, 387^f) și că Adam, nu ea, așa cum se spune în capitoul din *Geneză*, i-ar fi spus de interdicția lui Dumnezeu. De altfel, este important de subliniat că, în apocrif, cuvintele rostite de Eva sunt altele și sunt plasate în contexte diferite de cele din *Geneză*.

Tot în apocrif, Eva explică motivele pentru care s-a lăsat ispitită de șarpe:

„diavolul... să duse și află pre șarpe. Șarpele, deaca văzu pre diavol, îi păru și lui că iaste înger și veni șarpele la mine și-m arătă o poamă din pom. Eu deaca văzui și știia că șarpele iaste mai drag lui Dumnezău decât toate facerile lui, luai poama de la el și mâncai și, deaca mâncai, inema mea să turbură întru mine de năprasnă și întru latorea mea căzu frunza pomilor toată. Eu întrai supt pomul cela ce dintr-nsul mâncase și strigai pre Adam și ziș: ‘Adame, vino aicea de vezi ciudesă mare’” (ms. 469, 387^v–388^v).

Tot printr-o narațiune atribuită Evei, în apocrif se prezintă viața protopărinților după ieșirea din rai. Astfel, Eva își amintește cum au fost goniți din rai:

„ne luară pre noi îngerii și cumplit ne bătură și ne scoaseră din rai. Adam să ruga, ca doară să va milostivi Dumnezeu pre noi să ne iarte și să ne lase, iară arhanghelul loil neîncetat să ruga pentru noi cătră scaunul părintelui. Așa ne scoase pre noi din rai și deaca ne lăsă, ședeam în Edem ca niște streini. Adam căzu cu fața sa la pământ și plângea și petrecum acolo 15 zile” (ms. 469, 390^f–391^f).

Povestirea sa arată că, după izgonirea din rai, ea pare chiar mai energică decât Adam.

„slăbi sufletul meu de foame. Eu ziș cătră Adam:

„Scoală, Domnul meu, și mergi de caută ceva hrană noao, că inema mea de foame s-au micșurat, și sufletul meu // s-au împutinat” (ms. 469, f. 391^v).

Tot ea îl sfătuiește pe Adam să facă împreună penitență, pentru a scăpa de diavolul care îl silise pe Adam să semneze cu el un pact de supunere. Mai mult, ea propune să îndeplinească un număr diferit de zile de penitență: Adam – 40 de zile, ea – 44, ceea ce sugerează, implicit, asumarea unei culpe mai mari pentru păcatul comis în rai:



fe

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NATIONALE

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

„Iară eu ziș cătră Adam: 'Doamne, să ne pocăim, cumva doară Dumnezeu ne va izbăvi pre noi de diavolul acesta'.

Adam zise: 'Să ne postim 40 de zile'.

Eu ziș lui: 'Doamne, tu te posteăște 40 de zile, iară eu mă voi posti 44'" (ms. 469, 395^v–396^f).

Extrem de dramatică este prezentarea călătoriei Evei și a lui Sit către rai, în urma căreia aceștia speră să obțină un dar paradisiac pentru a-l vindeca pe Adam. Pe drumul lor, ei sunt opriți de o fiară numită Gorgonia, care încearcă să-l atace pe Sit, moment în care Eva intervine hotărâtor, amintindu-i de puterea pe care o avusese în rai:

„O, fiară, nu-ț aduci aminte cum te-am hrănit cu mâinile mele, cum cutezi tu deschide gura ta spre omul ce iaste făcut pre chipul lui Dumnezeu sau cum poți rânji dinții tăi asupra lui?" (ms. 469, f. 402^v).

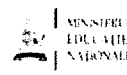
3. De la începutul secolului al XIX-lea datează un manuscris care cuprinde un text unic, după știința mea, în literatura română intitulat *Cântecu Evii când ieșia prin porțile raiului*, care are forma unei lamentații a Evei la izgonirea din rai și care reprezintă complementul unei lamentații a lui Adam la ieșirea din rai, cunoscută sub numele de *Versul lui Adam*. Textul, necunoscut anterior specialiștilor, este păstrat într-un singur manuscris (ms. BAR 1313) și este extrem de important, deoarece în istoria textelor despre Adam și Eva se cunoaște o singură scriere versificată atribuită Evei, redactată în irlandeza medievală. Iată prima strofă din acest *planctus*:

O, sufletul meu, ce voi face,
Ajutor de unde voi trage...
În cine voi avea nădejde
Că Dumnezeu m-au lăsat
Cu viață m-au îmbrăcat
Eu porunca am călcat
El pre mine s-au mâniat
De viață m-au dezbrăcat
Vai, singură morții m-am dat

În concluzie, în vechile scrieri românești, mai ales în cele manuscrise, figura Evei este mult mai bine conturată decât în scrierile canonice, precum capitolul din *Geneză*, unde abia i se atribuie



f e



UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

câteva cuvinte. Grație apocrifului *Viața lui Adam și a Evei*, portretul Evei devine din ce în ce mai bine conturat, iar ea are ocazia nu doar de a descrie, dintr-o perspectivă favorabilă, circumstanțele înfăptuirii păcatului original, dar și de a arăta calea ștergerii acestuia: prin penitență. Acest proces de recalibrare a rolului Evei în viața primilor oameni culminează cu apariția unui text în întregime atribuit Evei, o *Lamentație* a acesteia la izgonirea din rai.

Bibliografie selectivă:

- Anderson, Gary A., 1996 „Between biblical commentaries and apocryphal narratives: the narrativization of biblical exegesis in the *Life of Adam and Eve*”, *Jewish Studies*, 36, p. 31-39.
- Arbel, Daphna Vita, 2012, *Forming Femininity in Antiquity. Eve, Gender, and Ideologies in the Greek Life of Adam and Eve*, Oxford University Press, Oxford.
- Duby, Georges, 2000, *Doamnele din veacul al XII-lea*, București, Meridiane.
- Mazilu, Dan Horia, 2008, *Văduvele sau despre istorie la feminin*, Iași, Polirom.
- Minov, Segey, 2011, „‘Serpentine’ Eve in Syriac Christian Literature of Late Antiquity”, în Arbel, Daphna A., Orlov, Andrei A. (ed.), *With letters of light. Studies in the Dead Sea Scrolls, early Jewish apocalypticism, magic and mysticism. In honor of Rachel Elijor*, Walter de Gruyter, p. 92-114.
- Rompay, Lucas Van, 1993, „Memories of Paradise. The Greek *Life of Adam and Eve* and Early syriac Tradition”, *ARAM* 5, p. 555-570.
- Tromp, Johannes, 2003, „On Human Disobedience to the Order of Creation (4Q521, fr. 2, and Latin *Life of Adam and Eve*)”, *Revue de Qumran*, 81, p. 109-115.

E. Truștescu